

van de bekostiging, de verzuildheid en de kosten ervan, de schoolgrootte en de schaafeffecten. Er wordt uiteraard veel gerekend en in tabellen gevat; de gegevens van het toenmalige lager onderwijs in 1982 vormen de grondslag ervoor. Centraal in de beschouwingen is de verzuildheid. Deze duurt tot in onze tijd onverminderd voort, zij het nu als machtsstructuur. Het zijn niet meer de ouders, maar de instellingen die de inrichting van het onderwijs bepalen. De vrijheid van onderwijs blijkt 'verworden' tot de vrijheid van schoolbesturen en besturenorganisaties (118). De conclusie van het onderzoek is gezien de titel van het boek enigszins verrassend. De verzuiling behoeft op zich niet te leiden tot aanzienlijke additionele uitgaven, maar de vormgeving van het pluriforme stelsel is de boosdoener, namelijk die van de bekostigingsvoorwaarden. Als er geen ontheffingen meer worden verleend voor (te) kleine scholen, de afstanden van huis naar school wat ruimer worden bemeaten en een schoolbussensysteem wordt geaccepteerd, kunnen de additionele kosten met behoud van het onderwijssysteem in de hand worden gehouden (230).

Twee van de negen hoofdstukken dienen als verklaring voor de ontstane toestand. 'Openbaar en bijzonder lager onderwijs in historisch perspectief' dient als instap tot het eigenlijke werk. Zoals vaker het geval is als de geschiedenis die functie heeft, meent de auteur bij het begin te moeten beginnen, in dit geval bij de middeleeuwen. Gelukkig loopt hij via de tijd van de Republiek snel door naar de eigenlijke schoolstrijd. Daardoor kan de belangstellende naar de eigentijdse problematiek leren waar de oorsprong van het verzuilde onderwijssysteem ligt. Het hoofdstuk 'Pluriformiteit en verzuiling' biedt een overzicht van de analyses van en beschouwingen over het verschijnsel verzuiling in de Nederlandse samenleving. De ervoor geraadpleegde literatuur gaat tot en met 1984, zodat de visies van Blom en Righart buiten de beschouwing blijven. Zo komt men het onderscheid tussen verzuiling als historisch proces en verzuildheid als maatschappelijk gegeven niet tegen en stelt Koelman vast dat internationaal vergelijkende studies nagenoeg (?) ontbreken (87). De auteur blijft Lijpharts beeld van de pacificatiedemocratie volgen, maar dat is gezien de functie van het hoofdstuk niet bezwaarlijk. Het dient namelijk als inleiding op het volgende waarin de verzuildheid in het lager onderwijs wordt beschreven en geanalyseerd.

De studie van Koelman zal naar men mag aannemen een welkome bijdrage hebben geleverd tot het overheidsbeleid ten aanzien van de kostenbeheersing bij het basisonderwijs. Wat de historische component ervan betreft, mag de van nature ontevreden recensent niet mopperen. Hoewel het historische spoor wel wat ver terug is gevolgd, de functie die de geschiedenis in deze studie is toebedacht en de wijze waarop die een plaats heeft gekregen, stemmen tot tevredenheid.

J. J. Huizinga

W. W. Mijnhardt, B. Theunissen, ed., *De twee culturen. De eenheid van kennis en haar teloorgang* (*Tijdschrift voor de geschiedenis der geneeskunde, wiskunde, natuurwetenschappen en techniek*) (1988) iii; Amsterdam: Rodopi, 1988, 65 blz., f12,50, ISBN 90 5183 054 8).

In 1959 hield de Britse romanschrijver en fysicus Charles Petry Snow een belangwekkende, omstreden voordracht over 'The Two Cultures and the Scientific Revolution', waarin hij zich rekenschap gaf van de steeds groter wordende kloof tussen wetenschap, literatuur en maatschappij. Het Genootschap voor de geschiedenis der geneeskunde, wiskunde, natuurwetenschappen en techniek (GeWiNa) hield ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan op 4 juni 1988 in

RECENSIES

Amsterdam een themadag over 'De twee culturen. De eenheid van kennis en haar teloorgang', waarin zij het oude debat van de twee culturen opnieuw aan de orde heeft willen stellen. De vier hoofdsprekers, allen voor zo ver mij bekend met een alfa-opleiding, gingen er allemaal van uit dat er zo iets als een kloof tussen alfa en bèta bestaat, hoewel niet duidelijk is wat met name precies onder alfawetenschappen wordt verstaan. H. F. Cohen (Twente) sprak over 'de wetenschapsrevolutie van de 17e eeuw en de eenheid van het wetenschappelijk denken'; J. J. A. Mooij (Groningen) over 'de filosofie naast en tegenover de natuurwetenschap. Ontwikkelingen sedert 1800'; W. Frijhoff (Rotterdam) over 'Cultuur in het meervoud? Een alfavertoog over de opkomst van een bètacultuur' en K. van Berkel (Groningen) over 'wetenschapsgeschiedenis als brug tussen twee culturen'. De laatste bespreekt daarin twee pogingen uit de tijd van Snow om het probleem van de twee culturen op te lossen, beide met behulp van de wetenschapsgeschiedenis, namelijk de colleges van de chemicus James B. Conant in Harvard uit 1946-1947, waarin deze met behulp van de wetenschapsgeschiedenis de kloof probeerde te overbruggen tussen de natuurwetenschappelijke onderzoekers en de ontwikkelde burgers die de moderne natuurwetenschap in hun wereldbeeld moesten zien te integreren, en de wetenschapshistoricus E. J. Dijksterhuis die in ons land als 'veerman tussen twee culturen' van mening was dat wetenschapsgeschiedenis bij uitstek geschikt is om een bijdrage te leveren aan de overbrugging van de kloof tussen de alfa en de bètacultuur. Van Berkel komt tot de conclusie dat 'wetenschapsgeschiedenis als brug tussen twee culturen' een 'argument uit een overgangstijd (is) geweest, uit de tijd dat de wetenschapsgeschiedenis de overgang van hobby naar professie maakte' (50).

De andere sprekers gingen vooral in op het ontstaan van de kloof. Mooij doet dat door een 'panoramisch overzicht te geven van de reacties van de filosofie op de zelfstandige en spectaculaire ontwikkeling van de moderne natuurwetenschap' (15), waarin hij laat zien hoe beoefenaren van de filosofie op de groei van de natuurwetenschappen hebben gereageerd, namelijk door 'overtroeven, zich losmaken, en navolgen' (16).

Frijhoff vraagt zich af 'of het wel om twee culturen gaat, dan wel om één enkele basiscultuur met voor ieder identieke denkschema's en redeneerstijlen' (27) en hij koppelt daaraan de vraag naar de acceptatie van een bepaalde denkstijl door een breed milieu en het probleem hoe het kwam dat die nieuwe denkstijl binnen de wetenschappen, en vervolgens binnen de globale cultuur, een dominante plaats kon gaan innemen (28). Cohen tenslotte betoogt in een boeiend en overtuigend betoog dat 'de voorwaarden die het ontstaan van de kloof mogelijk maakten, mee zijn geschapen met het ontstaan van de vroegmoderne natuurwetenschap in de tijd tussen Galileo en Newton' (6), met name door de mathematisering van de natuur en de specialisatie in de natuurwetenschappen.

De constatering van de sprekers dat de ontwikkeling van de natuurwetenschappen sedert de zeventiende eeuw tot een steeds diepere kloof heeft geleid tussen de natuurwetenschap en de rest van de cultuur, leidt uiteraard niet tot een oplossing om die kloof te overbruggen. Op het congres reageerden twee sprekers op het thema van het symposium: S. Dresden (Wetenschap en situatie) en H. B. G. Casimir (Zijn er wel twee culturen?). Dresden geeft toe dat er verschillen bestaan tussen alfa en bètawetenschappers, maar vraagt zich af of er ook sprake is van een radicale tegenstelling (52), terwijl Casimir 'een splitsing in 'two cultures' in de zin van Snow een dwaze fictie' vindt (62).

Het is de moeite waard kennis te nemen van de bijdragen in deze bundel, al is het maar om geconfronteerd te worden met de verschillende kanten van het wetenschapsbedrijf en vooral met het onderscheid tussen alfa en bètawetenschap, zonder dat echt duidelijk wordt waarin die

verschillen dan zijn te zoeken. Zoals de voorzitter van het symposium F. van der Blij in het nawoord constateerde: 'de zogenaamde natuurwetenschappelijke methode of bètacultuur gesteld tegenover de geesteswetenschappelijke methode of alfacultuur is voor een deel, zeker in de door Snow aangegeven context, een probleem van communicatie en als zodanig wellicht pas in de 18e of 19e eeuw actueel geworden' (63).

H. A. M. Snelders

A. C. Duke, C. A. Tamse, ed., *Too Mighty to be Free. Censorship and the Press in Britain and the Netherlands* (Britain and the Netherlands IX, Papers Delivered to the Ninth Anglo-Dutch Historical Conference; Zutphen: De Walburg Pers, 1987, 206 blz., f45,-, ISBN 90 6011 577 5).

Mede naar aanleiding van een aantal gevallen van censuur en repressieve controle in de sfeer van de massamedia besloot ik in mijn onderwijs uitdrukkelijker dan voorheen aandacht te schenken aan allerlei vormen van communicatiecontrole die mensen in de loop van de geschiedenis voor elkaar hebben bedacht. De Rushdie-affaire, die internationaal veel opzien baarde, is slechts één geruchtmakend voorbeeld van de wijze waarop er nog steeds inbreuk wordt gemaakt op het recht van vrije meningsuiting. In het westen hoeft men de vinger ook niet beschuldigend naar ontwikkelingslanden en andere ver-van-mijn-bed-landen te wijzen: in een klimaat van angst, onverdraagzaamheid en agressie kunnen preventieve en repressieve controle op uitingen van interpersoonlijke en massamediale communicatie overal en altijd wortel schieten.

De columnist Jan Blokker, die zicht op het verleden en het heden niet kan worden ontzegd, schreef op 12 december 1987 in zijn column in *de Volkskrant*: 'Hou morgen een referendum over de vrijheid van drukpers, en de kans is groot dat de meerderheid van het Nederlandse volk om censuur zal smeken'. Men moet er eigenlijk niet aan denken dat de neiging om elkaar te beknotten, in weerwil van twee eeuwen ontwikkeling van grondrechten, nog zo sterk zou kunnen zijn. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat de aandacht voor alles wat met vrijheidsbeknotting in het algemeen en met persbreidelings in het bijzonder samenhangt, in bepaalde perioden van de twintigste eeuw werd verdrongen. Na de jaren zestig was er, denk ik, ook een soort vooruitgangsoptimisme over de lineaire ontwikkeling van de vrijheid. In de laatste jaren is er geen reden meer voor een euforisch denken dat de ogen sluit voor de wijze waarop de vrijheid van meningsuiting geweld wordt aangedaan en hoe de openbaarheid een door allerlei mechanismen gecontroleerde openbaarheid is. Er is weer aandacht voor vormen van persie op journalisten en voor de venijnige werking van wat eufemistisch als vrijwillige zelfcontrole (zelfcensuur) wordt aangeduid.

De congresbundel over perscensuur in Groot-Brittannië en Nederland met een rake titel kwam op een goed moment beschikbaar, niet alleen voor mijn colleges, maar ook als bijdrage in een nooit te verwaarlozen discussie over de grenzen en grendels van vrijheid van communicatie in onze westerse samenleving. Zo'n bezinning behoedt ons voor zelfgenoegzaamheid en doet ons beseffen, dat persvrijheid telkens weer opnieuw moet worden bevochten. Dit grondrecht is nooit een veilig bezit, maar een in iedere situatie te realiseren goed dat pas gemist wordt, als er iets niet mee in orde is.

Dat er ook in Groot-Brittannië en Nederland meermaals in allerlei verschijningsvormen een aanslag is gepleegd op de vrijheid van meningsuiting blijkt uit de tien bijdragen aan het congres